

Editörden

Eğitimde Yapay Zekâ Kullanımı

Değerli Okurlar,

Dergimizin Ağustos 2025 sayısını da sizlere ulaştırmış bulunuyoruz. Ülke olarak oldukça sıcak geçen çok sayıda orman yangınıyla karşı karşıya kaldığımız ve mücadele ettiğimiz bu yaz döneminde eğitimle ilgili olarak gündemimizi işgal eden birçok konudan ikisi, okul kademeleri arası geçişte uygulanan sınavlar ile yapay zekâ konusundaki tartışmalardır. Eğitimde sınavlar, öteden beri eğitim-öğrenme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür. Gerek derslerdeki eğitim ve öğrenmeleri süreçleri sırasında, gerekse bir eğitim kademesinden başka bir eğitim kademesine geçişte uygulanan sınavlar, öğrencilerin ilerlemelerini, gelişimlerini ve başarılarını teşhis etmede önemli araçlar olagelmıştır. Bu sınavlar, öğrenci açısından olduğu kadar okul, okul programı ve öğretmenin başarısı yönünden de bir performans değerlendirme aracı olarak görülmektedir. Dolayısıyla sınavlarda öğrenciler yanında okullar, öğretmenler, hatta veliler de yarışmaktadır. Esasen Türkçede eğitim programı ya da müfredat olarak ifade edilen kavramın Batı dillerindeki karşılığı olan Latince kökenli “curriculum”, etimolojik yönden analiz edildiğinde yarışma ve koşu gibi anlamlara gelmekte olup koşmak ve yarışmak “currere” fiilinden türetildiği, ayrıca atlarla ilgili olarak “yarış arabası” anlamında kullanıldığı ileri sürülür. Dolayısıyla bu bakış açısından yaklaşıldığında eğitim ve okul, bir yarışma alanı olarak görülür. Bu yarış, öğrencilerin kendi aralarındaki rekabetle sınırlı kalmayıp aynı zamanda okullar, sınıflar, öğretmenler, veliler, dershaneler, iller ve bölgeler arasında gerçekleşmektedir. Uluslararası düzeyde yapılan sınavların (PISA, TIMSS, PIRLS) sonuçları da ulusal eğitim sisteminin ve ülkelerin eğitim sistemlerinin başarı göstergeleri olarak yorumlanmaktadır. Dergimizin bu sayısında ağırlıklı olarak yapay zekâyla ilgili makaleler yer aldığından bundan sonraki sayıda eğitimde sınav konusunun daha ayrıntılı ele alınması düşünülmektedir.

İnsan zekâsının ve düşüncesinin bir ürünü olan yapay zekâ araçları, yakın zamanlarda gündemimizde sıklıkla yer almaya başlamıştır. Yükseköğretimde de bununla ilgili yeni bölüm ve programlar açılmaya başlanmıştır. Yapay zekâ, adından da anlaşılacağı üzere insan zekâsından farklı olarak insanlar tarafından icat edilen, bilgiye dayalı iş ve işlemlerde insanlara yardımcı olmak üzere kurgulanmış; insanlar tarafından üretilen bilgileri kullanarak analiz ve yorumlar yapan algoritmalarla oluşmaktadır. Her alanda olduğu gibi eğitimde de zaman içinde geliştirilen bazı teknolojik araç ve yöntemler, eğitimle ilgili yaşanan bazı problemleri çözecek sihirli bir değnek olarak görülebilmektedir. Şimdilerde popüler konulardan biri de yapay zekâ olup bu konuda araştırma, yayın, hizmet içi eğitim gibi faaliyetler de artmaktadır. Yapay zekâ araçlarının kullanım alanlarından biri de eğitim, öğretim-öğrenme ve araştırma süreçleri olup öğrenci, öğretmen ve

araştırmacılar, bunları sıklıkla kullanmaktadır. Son zamanlarda bu konuda rehberler ve el kitapları hazırlanmış ve eğitimler verilmeye başlanmıştır. Yapay zekâ araçlarının, kullanıcılara sağladığı çeşitli kolaylıkların yanında ürettiği bazı sorunlar, dünyada çeşitli araştırmalara konu olmaktadır. Yapay zekânın insan ürünü olduğu, hiçbir zaman insan zekâsının yerini alamayacağı, ürettiği bazı bilgilerin ise halüsinasyona dayalı hayali bilgi ve referanslar olduğu, geleceğe dair öngörü ve kestirimlerde bulunmasının mümkün olmadığı gözden uzak tutulmamalıdır. Bu durumlara bağlı olarak yapay zekâyı kutsanacak derecede fazla anlam ve değer atfedilmemelidir. Dergimizin bu sayısında, bu konuda yapılmış bazı araştırmaların sonuçlarını içeren makaleler yer almıştır.

Birinci makale, eğitimde yapay zekânın kullanımıyla ilgili olarak üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarını içermektedir. Araştırmada üniversite öğrencilerinin Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ) kullanımına ilişkin görüş ve deneyimleri, fırsatlar ve etik ikilemler bağlamında ele alınmıştır. Araştırmanın bulgularına göre ÜYZ kullanımı, bir yandan öğrencilere çeşitli fırsatlar sağlarken diğer yandan bazı kaygılara yol açmaktadır. Bu bağlamda araştırma, öğrencilerin; ÜYZ aracılığıyla üretilen bilgi, akademik dürüstlük, teknik beceriler ve mahremiyet gibi konularda etik ikilemler yaşadıklarını ortaya koymuştur. Araştırma sonunda öğrencilere bilinçli ve sorumlu ÜYZ kullanımı konusunda farkındalık ve yetkinlik kazandırmaya dönük çalışmaların yapılması önerilmiştir.

İkinci makale, okul yönetiminde karar verme süreçlerinde yapay zekânın kullanımıyla ilgili bir araştırmanın sonuçlarını içermektedir. Eğitim alanında yapay zekânın kullanımı, araştırma, eğitim, öğrenme süreçleri ile sınırlı olmayıp eğitim ve okul yönetimi süreçlerinde de yapay zekâ araçlarının yaygın olarak kullanımı gündeme gelmektedir. Esasen Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı, öteden beri MEBBİS gibi geliştirmiş olduğu bazı yazılımlarla eğitim sisteminin işletilmesinde teknolojiyi kullanagelmıştır. Bu makalede, yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin okul yöneticilerinin karar verme süreçlerindeki rolü ve etkileri incelenmiştir. Araştırma, eğitim yöneticileri üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonunda yapay zekâ teknolojilerinin öğrenci devamının takibi ve performans analizi, operasyonel süreçlerin hızlandırılması ve stratejik planlama süreçlerinde yaygın olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece bu alanlarda yöneticilere veriye dayalı karar verme süreçlerinde zaman tasarrufu sağlama açısından önemli katkılar sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında YZ kullanımının çeşitli sınırlılıkları ve bununla ilgili birtakım sorunlar da dile getirilerek bazı öneriler geliştirilmiştir.

Üçüncü makalede eğitim yönetiminde yapay zekâ konusuyla ilgili olarak yapılmış araştırmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır. Son yıllarda akademik araştırmalarda meta-analiz, meta-sentez ve bibliyometrik analiz gibi sistematik derleme çalışmalarına giderek artan bir ilgi vardır. Bu çalışmalar, genel olarak, belirli bir konuda yapılmış araştırmaların sonuçlarını nicel veya nitel veriler üzerinden topluca analiz ederek resmin bütünü hakkında bazı çıkarımlarda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu makalede de eğitim yönetimi alanında yapay zekânın kullanımına ilişkin araştırmaların bulguları analiz edilerek sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu sayıda yer alan son makalede ise fenomenolojik bir perspektifle öğretmen özerkliği (otonomi) konusu ele alınmış; bu konuda yapılmış nitel bir araştırmanın sonuçları sunulmuştur. Eğitim alanında özerklik söz konusu olduğunda daha çok üniversite özerkliği anlaşılmakta ise de bir eğitim sisteminde özerklik, bütün eğitim kademeleri içinde yer alan okul ve kurumlar için söz konusu olup bir eğitim kurumu içinde yer alan aktörlerin, karar verme ve eylemlerini gerçekleştirmede sahip

oldukları bağımsızlık düzeylerini ifade etmektedir. Dünyada okul ve öğretmen özerkliği konusu, özellikle 2000’li yılların başlarından bu yana tartışılan konulardan biri olup elbette özerklikle ilgili algı ve uygulamalar, ülkeden ülkeye, kurumdan kuruma ve okuldan okula farklılaşabilir. Ancak dünyada eğitim sistemlerindeki genel eğilimin, okul ve öğretmen özerkliğinin artırılması yönünde olduğunu; bu konunun eğitim yönetiminde demokratikleşme, yetki devri, okulu ve öğretmenleri güçlendirme, eğitime ve yönetime katılım gibi kavramlarla eş zamanlı olarak gündeme geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla merkezîyetçi bir biçimde oluşturulmuş ve yönetilen eğitim sistemlerinde okul ve öğretmen özerkliği, oldukça sınırlı kalacaktır. Bu makale, konuyla ilgili olarak Türkiye’de belirli bir ilde, sınırlı bir örneklem grubuyla yapılmış bir çalışmanın bulgularını kapsamakta olduğundan sonuçları eğitim sistemine genellemek mümkün olmasa da öğretmen özerkliği konusunda bazı ipuçları vermektedir.

Bu sayıda tanıtımı yapılan kitap, Thomas S. Kuhn’un ilk baskısı yıllar önce yapılmış ancak hala güncelliğini koruyan ve referans verilen Bilimsel Devrimlerin Yapısı adlı eseri olup, bu kitabı meşhur eden kavramlardan biri, sonraki yıllarda bilimde sıklıkla gündeme gelen “paradigma” kavramının ilk kez bu eserde kullanılmasıdır. Başlangıçta bilimde egemen paradigma pozitivism olup izleyen yıllarda bununla ilgili yapılan çeşitli eleştirilere bağlı olarak alternatif paradigmlar da gündeme gelmiş; böylece paradigmlar arasında bir savaştan söz edilmeye başlanmıştır. Paradigmlar arası söz konusu olan bu çatışma, bilimde araştırma yöntemlerine de yansımış; egemen paradigmaya bağlı olarak sosyal bilimlerde nicel araştırma yöntemleri yanında nitel araştırma yöntemleri de yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu konuda tartışmaların yaşandığı alanlardan biri de eğitimidir. Tanıtım yazısında, kitabın üslubunun oldukça karmaşık olmasına karşılık yazarın temel tezleri yalın bir dille özetlenmeye çalışılmıştır.

Dergimizin bundan sonraki sayılarında buluşmak ümidiyle bütün okurlara en içten saygı ve selamlarımı sunarım. 2025-2026 yeni eğitim öğretim yılının, bütün öğrenci, veli, yönetici ve öğretmenlere hayırlı olmasının dilerim.

Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN

Baş Editör

Toplum, Eğitim ve Kültür Araştırmaları Dergisi